

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

2-МАҲСУС СОН

ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ
СПЕЦИАЛЬНЫЙ НОМЕР-2

JOURNAL OF LAW RESEARCH
SPECIAL ISSUE-2

ТОШКЕНТ-2022

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF LAW RESEARCH

№SI-2 (2022) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9130-2022-SI-2>

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

д.ю.н., проф.
(Doctor of Law, Professor)
Абдурасулова Қумринисо Раимқуловна

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

д.ю.н., доцент
(Doctor of Law, Associate professor)
Файзиев Шохруд Фармонович

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD

12.00.01 - Давлат ва ҳуқуқ назарияси ва тарихи. Ҳуқуқий таълимотлар тарихи / Теория права и государства, История правовых учений / Theory of law and state, History of legal doctrines

ю. ф. д., проф. Ҳалимбой Бобоев
ю. ф. д., проф. Аҳмедшаева Мавлюда
ю. ф. д., проф. Муҳиддинова Фирюза
ю. ф. д., проф. Адилходжаева Сурайё
ю. ф. д., проф. Сатторов Абдуғаффор

Yosuke Shamoto (Japan)
д.ю.н., проф. Артур Гамбарян
(Республика Армения)

12.00.02 - Конституциявий ҳуқуқ. Маъмурий ҳуқуқ. Молия ва божхона ҳуқуқи / Конституционное право; административное право; финансовое право / Constitutional Law; administrative law; financial right

ю. ф. д. Гулчехра Маликова
ю. ф. д. Хусанов Озод
ю. ф. н. Хван Леонид Борисович
ю. ф. д. Силиманова Светлана

Sung Un Lee (South Korea)
д.ю.н., доц. Пешкова Христина Вячеславовна
(Российская Федерация)

12.00.03 - Фуқаролик ҳуқуқи. Тадбиркорлик ҳуқуқи. Оила ҳуқуқи. Халқаро хусусий ҳуқуқ / Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право / Civil law; Business law; family law; Private international law

юримдик фанлар доктори, профессор
Ўзбекистон Республикасида хизмат
кўрсатган юрист Оқюлов Омонбой,
Рузиев Рустам, Рузиназаров Шухрат,
Шомухамедова Замира, Баратов
Миродил, Бобокул Тошев

Dr. Ahmad Issa Altweissi (Jordan)

12.00.04 - Фуқаролик процессуал ҳуқуқи. Хўжалик процессуал ҳуқуқи. Ҳакамлик жараёни ва медиация / Гражданское процессуальное право; хозяйственное процессуальное право, арбитражный процесс и медиация / Civil Procedure Law; Economic procedural law, arbitration process and mediation

юримдик фанлар доктори, профессор,
Ўзбекистон Республикасида хизмат
кўрсатган юрист Эсанова Замира
Нормуродовна, Мамасидиков Музаффар

Jason A. Cantone Federal court center (USA)

12.00.05 - Меҳнат ҳуқуқи. Ижтимоий таъминот ҳуқуқи / Трудовое право; право социального обеспечения / The Labor law; Social security law

ю.ф.д., проф. Усманова Муборак Акмалхановна
ю.ф.н., доц. Гасанов Михаил Юриевич
ю.ф.н., доц. Сатторова Гулноза
ю.ф.н., доц. Муродова Гулнора

д.ю.н., проф. Денисов Глеб
(Российская Федерация)

12.00.06 - Табиий ресурслар ҳукуки. Аграр ҳуқук. Экологик ҳуқук / Природоресурсное право; аграрное право; экологическое право / Natural resource law; Agrarian law; Environmental law

Ю.ф.д., проф. Файзиёв Шухрат Хасанович,
Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган
юрист ю.ф.н, доц. Скрипников Николай
Кузмич, ю.ф.д., проф. Усмонов Муҳаммади
Бахридинович, ю.ф.д., проф. Холмўминов
Жума, ю.ф.д., проф. Жўраев Юлдаш
Ачилович

Долгополов Кирилл Андреевич
(Российская Федерация)

12.00.07 - Суд ҳокимияти. Прокурор назорати. Ҳуқуқни муҳофаза қилиш фаолиятини ташкил этиш. Адвокатура / Судебная власть. Прокурорский надзор. Организация правоохранительной деятельности. Адвокатура / The judicial authority. Prosecutor supervision. Organization of law enforcement activities. Advocacy

Ю.ф.д., проф. Пўлатов Бахтиёр Халилович,
Ю.ф.д. Саломов Баҳром Саломович,
ю.ф.д., проф. Салаев Нодирбек Сапарбаевич
(Тошкент давлат юридик университети)

James B. Eaglin Федерал суд Маркази (АҚШ)
д.ю.н., проф. Кайрат Осмоналиев (Қирғизистон
Республикаси) к.ю.н., доц. Сергей Шошин
(Российская Федерация), д.ю.н., проф. Алексей
Кибальник (Российская Федерация), д.ю.н., проф.
Кудрявцев Владислав Леонидович (Российская
Федерация)

**12.00.08 - Жиноят ҳукуки. Криминология. Жиноят-ижроия ҳукуки /
Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право /
Criminal law and criminology; Criminally-executive law**

Ю.ф.д., проф. Кабулов Рустам, Ўзбекистон
Республикасида хизмат кўрсатган юрист,
ю.ф.д., проф., Рустамбаев Мирзаюсуп
Ҳакимович, ю.ф.д., проф. Ражабова Мавжуда
Абдуллаевна, ю.ф.д., проф. Зуфаров Рустам
Ахмедович, ю.ф.д., проф. Тахиров Фарход,
ю.ф.д., проф. Исмоилов Исомиддин,

Matthew Light (Canada), проф. Юлдошев Рифат
Раҳмаджонович (Республика Таджикистан),
д.ю.н., проф. Елене Антонян Александровна
(Российская Федерация), д.ю.н., проф.
Джансараева Рима Ернатовна (Республика
Казахстан), Кирил (Российская Федерация)

**12.00.09 - Жиноят процесси. Криминалистика. тезкор-кидирув ҳуқуқ ва суд экспертизаси /
Уголовный процесс, криминалистика, оперативно-розыскное право и судебная экспертиза / Criminal
procedure, criminalistics, operative-search law and judicial examination**

Ю.ф.д., проф. Иноғомжонов Зумратхон
Фатхуллаевна, ю.ф.д., проф. Пўлатов Юрий
Сайфиевич, ю.ф.д. Мухиддинов Фахриддин,
ю.ф.д., проф. Тўлаганова Гулчехра Захитовна,
ю.ф.д. Миразов Даврон

Kevin Curtin (USA), Jurgen Maurer (Germany),
д.ю.н., проф. Стойко Николай Геннадьевич
(Российская Федерация), Проф. Рыжаков
Александр Петрович (Российская Федерация),
д.ю.н., проф. Зайниддин Искандаров (Республика
Таджикистан), Проф. Сергей Пен (Республика
Казахстан), доц. Алексей Пурс (Республика
Беларусь)

12.00.10 - Халқаро ҳуқуқ / Международное право / International law

ю.ф.д., проф. Исмоилов Баҳодир,
ю.ф.д., проф. Маткаримов Гулчехра,
ю.ф.д., проф. Юлдашева Говхержан

Alexander Trunk (Germany)

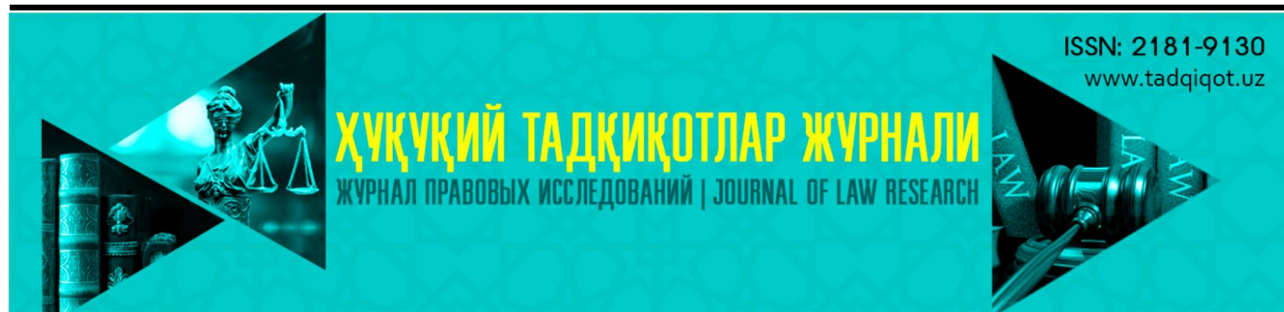
Мусаххих: Нурмуҳаммад Ҳамидов

Дазайн - саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

1. Қурбонов Рамзбек Маматкаримович “ULTRA VIRES” ДОКТРИНАСИНИНГ ВУЖУДГА КЕЛИШИ, ШАКЛЛАНИШИ ВА РИВОЖЛАНИШИ: ТАРИХИЙ-ҲУҚУҚИЙ ЖИХАТИ.....	5
2. Ачилов Муртаза Хатамович ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИНИНГ ЖАМОАТ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛОВЧИ БЎЛИНМАЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ АЙРИМ ЖИХАТЛАРИ.....	15
3. Мамаева Макбал ИММУНИТЕТ (НЕПРИКОСНОВЕННОСТЬ) АДВОКАТА.....	23
4. Алланова Азизахон Авазхоновна ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ЖИНОЯТ ҚОНУНЧИЛИГИДА ЖАЗОНИ ЕНГИЛЛАШТИРУВЧИ ВА ОФИРЛАШТИРУВЧИ ҲОЛАТЛАР.....	35
5. Алоев Улуғбек Махмудович КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШИШДА ҚОНУН ҲУЖЖАТЛАРИ ТАЪСИРИНИ БАҲОЛАШ МАСАЛАСИ.....	44
6. Бобомуродов Фарход Боймуротович ГИЁҲВАНДЛИК ВОСИТАЛАРИ ВА ПСИХОТРОП МОДДАЛАРНИНГ НОҚОНУНИЙ АЙЛАНИШИГА ҚАРШИ КУРАШИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ТАҲЛИЛИ.....	54
7. Ҳакимов Комил Бахтиярович ОНАНИНГ ЎЗ ЧАҚАЛОҒИНИ ҚАСДДАН ЎЛДИРИШНИНГ ОБЪЕКТИВ БЕЛГИЛАРИ ВА УНИ ТУШУНИШ БЎЙИЧА ДОКТРИНАЛ ҲАМДА АМАЛИЙ ЁНДАШУВЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОСЛИГИ.....	65
8. Бекмуродов Нормурод Некмуродович ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ФАОЛИЯТИНИ НАТИЖАЛАРИДАН ЖИНОЯТ ИШЛАРИ БЎЙИЧА ИСБОТ СИФАТИДА ФОЙДАЛАНИШДАГИ АЙРИМ МУАММОЛАР.....	74
9. Ботаев Мурод Джуманшикович ИШНИ СУДГА ҚАДАР ЮРИТИШ БОСҚИЧИДА ШАХС ҲУҚУҚ ВА ЭРКИНЛИКЛАРИНИ ТАЪМИНЛАШ БИЛАН БОҒЛИҚ АЙРИМ МУАММОЛАР.....	81
10. Рустамов Собир Алишерович ЖИНОЯТ ИШНИНИ ЮРИТИШДА СУД НАЗОРАТИ ТУШУНЧАСИ ВА МОҲИЯТИ.....	88
11. Суванов Сардор Бахадирович СУД МУҲОКАМАСИДА АЙБЛОВДАН ВОЗ КЕЧИШ БИЛАН БОҒЛИҚ АЙРИМ МУАММОЛАР.....	96
12. Азходжаева Роза Алтыновна ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ ВСЕМИРНОЙ ТОРГОВОЙ ОРГАНИЗАЦИИ И ЕГО ЗНАЧЕНИЕ В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ.....	104

Рустамов Собир Алишерович,
Сирдарё вилоят маъмурий судининг судьяси
E-mail: m.sirdaryo@sud.uz

ЖИНОЯТ ИШЕНИ ЮРИТИШДА СУД НАЗОРАТИ ТУШУНЧАСИ ВА МОҲИЯТИ

For citation: Rustamov Sobir Alisherovich. THE CONCEPT AND ESSENCE OF JUDICIAL CONTROL IN CRIMINAL PROCEEDINGS. Journal of Law Research. 2022, Special issue 2, pp.88-95

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.6759890>

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада жиноят ишени юритишда суд назорати тушунчасига таъриф берилган бўлиб, миллий ва хорижий олимларнинг мазкур масалага оид илмий қарашлари қиёсий таҳлил қилинган. Жумладан, суд назорати тушунчасининг моҳиятини очиб беришга қаратилган тор ва кенг маънодаги таърифлар, уни судгача бўлган босқичдаги ҳамда суд босқичидаги институт сифатида қабул қилиш тўғрисидаги қарашлар муҳокама қилинган. Таҳлил натижаларига кўра, суд назорати тушунчасини таърифлаш бўйича муаллифлик позицияси ишлаб чиқилган ҳамда илгари сурилган.

Калит сўзлар: суд назорати, жиноят иши юритиш, жиноят процесси, шахс ҳуқуқларини чеклаш, судгача бўлган босқич, суд қарорларини қайта кўриш.

Рустамов Собир Алишерович,
Судья Сырдарьинского областного административного суда
E-mail: m.sirdaryo@sud.uz

ПОНЯТИЕ И СУЩНОСТЬ СУДЕБНОГО КОНТРОЛЯ В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ

АННОТАЦИЯ

В данной статье определяется понятие судебного контроля в уголовном судопроизводстве и проводится сравнительный анализ научных взглядов отечественных и зарубежных ученых на данную тему. В частности, обсуждались узкие и широкие определения, направленные на раскрытие сущности понятия судебного контроля, взгляды на его принятие в качестве досудебного и судебного института. По результатам анализа разработана и выдвинута авторская позиция по определению понятия судебного контроля.

Ключевые слова: судебный контроль, уголовное судопроизводство, уголовный процесс, ограничение прав личности, досудебная стадия, пересмотр судебных решений.

Rustamov Sobir Alisherovich,
Judge of the Syrdarya Regional Administrative Court
E-mail: m.sirdaryo@sud.uz

THE CONCEPT AND ESSENCE OF JUDICIAL CONTROL IN CRIMINAL PROCEEDINGS

ANNOTATION

This article defines the concept of judicial control in criminal proceedings and provides a comparative analysis of the scientific views of national and foreign researchers on this topic. In particular, narrow and broad definitions were discussed, aimed at revealing the essence of the concept of judicial control, views on its acceptance as a pre-trial and judicial institution. Based on the results of the analysis, the author's position on the definition of the concept of judicial control was developed and put forward.

Keywords: judicial control, criminal proceedings, criminal process, restriction of individual rights, pre-trial stage, review of court decisions.

Сўнгги йилларда суд-ҳуқуқ соҳасида амалга оширилаётган ислоҳотларга назар ташлайдиган бўлсак, суд органларининг жинойт ишини юритиш жараёнларидаги ваколатлари кенгайиб бораётганлигини кўришимиз мумкин.

Алоҳида таъкидлаш жоизки, суд назорати шахс ҳуқуқларини чеклашга қаратилган процессуал ҳаракатларнинг қонуний, асосли ва адолатлилиги таъминлашнинг муҳим кафолати ҳисобланади.

Суд назоратига таъриф бериш масаласи кўп йиллардан буён соҳа олимларининг асосий мунозара мавзуларидан бўлиб келмоқда.

Н.Н. Ковтун, А.Д. Бойков ҳамда Н.М. Чепурноваларнинг фикрича, суд назорати одил судловни амалга ошириш билан боғлиқ фаолиятнинг ажралмас қисми ҳисобланади [1, 17, 18].

Л.Н. Масленникованинг таърифлашича, суд назорати дастлабки терговда суд ҳокимияти ваколатини амалга ошириш шакли бўлиб, йўл қўйилган хато ва камчиликларни кўриб чиқиб, лозим бўлса бартараф қилиш чораларини кўриш ҳамда қонунларнинг бузилишини олдини олишга хизмат қилади [2].

Фикримизча, мазкур таъриф “суд назорати” тушунчасининг мазмунини тўлиқ очиб бера олмайди. Сабаби, суд назоратининг вазифаларини фақатгина дастлабки терговдаги камчиликларни чеклашдан иборат, деган қараш ноўрин. Зеро, суд назорати юқоридагилардан ташқари жинойт ишини юритишда шахсларга нисбатан айрим процессуал мажбурлов чораларини қўллаш масаласини ҳал қилишда ҳам иштирок этади.

В.М. Быковнинг фикрича, суд назорати жинойт суд иш юритуви иштирокчиларининг етарлича ҳуқуқий асосларсиз тергов ҳаракатлари ўтказилиши муносабати билан бузилиши мумкин бўлган ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини муҳофаза қилишнинг реал кафолати ҳисобланади [3].

Е.А. Дюкова ҳамда Н.М. Чепурнованинг таъкидлашича, суд назорати давлат назорати фаолиятининг кўринишларидан бири саналиб, суд ҳокимияти давлат ҳокимияти тармоқларидан бири сифатида давлатнинг инсонлар ҳуқ-атворида суд ҳокимияти органлари орқали уларга хос бўлган ҳуқуқни қўллаш шаклларида ва қонунчиликда мустаҳкамланган махсус процессуал тартибда таъсир этади. Суд ҳокимияти давлатнинг маълум фаолият турини рўёбга чиқаришга ҳамда унга юкланган вазифаларни бажаришга қаратилган бўлади [4].

Бизнингча, юқорида келтириб ўтилган иккала таъриф ҳам кўриб чиқиётган тушунчанинг мазмунини умумий шарҳлашга қаратилган бўлиб, унинг моҳиятини аниқ очиб бера олмаган.

Айрим олимлар, шу жумладан В.Н. Галузо суд назоратини фақатгина судгача бўлган босқичда амалга ошириладиган фаолият сифатида таърифлашган. Унинг фикрича, ушбу фаолият йўналиши жинойт процессининг мустақил функцияси бўлиб, гумон қилинувчи, айбланувчини ушлаб туриш, қамоққа олиш, қамоқда сақлаб туриш муддатини узайтириш тўғрисидаги қарорларнинг қонунийлиги ва асослилигини таъминлашга хизмат қилади [5].

Фикримизча, мазкур фикрга қўшилиб бўлмайди. Чунки, суд назорати нафақат судгача бўлган босқичда шахс ҳуқуқларини кафолатлашга, балки судлар томонидан чиқарилган қарорларнинг қонуний, асосли ҳамда адолатлилигини текширишга ҳам қаратилган.

Бир гуруҳ олимлар суд назоратини юқори турувчи судларнинг куйи судларни назорат қилиш, текшириш ва бошқариш бўйича фаолияти сифатида таърифлайдилар [6].

Бирок, юқорида келтириб ўтганимиздек, суд назоратини жинойт процессининг фақатгина маълум бир босқичида амалга ошириладиган фаолият сифатида қабул қилиш нотўғри саналади.

Н.А.Колоколов ҳам В.Н.Галузонинг юқорида келтириб ўтилган фикрига ўхшаш бўлган қарашни илгари суради. Унга кўра, суд назорати деганда, суриштирув, дастлабки тергов ва прокуратура органларининг фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларини чекловчи процессуал қарорларининг қонунийлиги, асослилиги ва адолатлилигини текшириш тушунилади [7].

Бундай қарашнинг тор маънода эканлиги жиҳатидан нотўғрилиги ҳақида юқорида ҳам ўз фикримизни баён этдик.

Б.Я.Гавриловнинг таъкидлашича, дастлабки тергов жараёнида суд назоратини кенг кўламда татбиқ этиш жинойт иши юритуви соҳасидаги халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлар талабларига биноан жинойт процесси иштирокчиларининг ҳуқуқ ва эркинликларини кафолатлашнинг муҳим йўналишларидан бири ҳисобланади [8].

Бизнингча, мазкур таъриф жуда ҳам умумий саналиб, биз муҳокама қилаётган тушунчанинг мазмунини, унинг ўзига хос хусусиятларини ифода этмайди.

О.В.Рябованинг баён этишича, прокурор, дастлабки тергов органларининг фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини чеклашга қаратилган тергов ҳаракатлари ва қарорлари устидан суд назорати жинойт процесси иштирокчилари ҳуқуқларини таъминлаш ва муҳофаза қилиш, уларнинг бузилишига йўл қўймаслик, уларнинг асоссиз ва ноқонуний бузилган ҳуқуқларини тиклашга хизмат қилади [9].

Бундай қараш ва фикрлар хилма-хиллиги, албатта, мазкур фаолиятнинг самарадорлигига ҳам, илмий тадқиқот ишларини олиб боришга ҳам ўз таъсирини кўрсатмай қолмайди. Зотан, фақатгина ушбу институтнинг тавсифи, моҳияти ва мақсадини тўғри тушуниш орқали уни тегишлича ҳуқуқий тартибга солиш ва амалий ижро этиш имконини беради. Шундан келиб чиқиб, “суд назорати жинойт ишлари бўйича одил судловни амалга оширишнинг алоҳида шакли” деган таҳлилга асосланган фикрлар, ушбу кўринишдаги суд фаолиятининг белгилари ва муҳим хусусиятлари билан жинойт процессида одил судловни тавсифловчи белгиларга тўлиқ мос келади.

Ўз фикрларимизни исботлаш мақсадида қуйидаги ҳолатларни келтириб ўтамиз. Маълумки, одил судловнинг белгилари қуйидагилар билан тавсифланади:

- 1) давлатнинг ушбу турдаги фаолияти фақат суд томонидан амалга оширилади;
- 2) қонунда уни амалга оширилишининг алоҳида процессуал тартиби белгиланган;
- 3) ушбу фаолият алоҳида суд қарори – одил судлов ҳужжатини чиқариш билан яқунланади.

Одил судлов белгилари ўз мазмун-моҳияти жиҳатидан ярим аср олдин шаклланиб, ҳозирги кунга қадар деярли ўзгармаган бўлса-да, бугунги кунда одил судлов ягона эканлиги ҳақидаги тушунчага барҳам бериб, уни алоҳида турларга ажратиш зарурлиги ҳақида сўз юритиш мумкин.

Суд тизими қатъий ихтисослаштирилган: жинойт, фуқаролик, хўжалик ишлари бўйича ҳамда конституциявий одил судлов ажратилган. Назаримизда, одил судлов тушунчасини нафақат умумий (юрисдикция) жиҳатидан, балки ўзига хослик жиҳатлари бўйича ҳам ажратиш мумкин.

Шунингдек, суд назоратининг мақсади шахс, унинг ҳуқуқ ва эркинликларини муҳофаза қилиш, мамлакатда қонунийлик ва ҳуқуқий тартиботни таъминлаш бўлиб, бу назорат фаолиятининг устувор йўналиши – ҳуқуқни муҳофаза қилиш функцияси билан узвий боғлиқки, бу ўз навбатида Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 11, 13, 19, 26 ва 44-моддалари талабларига тўлиқ мос келади.

Р.Р.Магизовнинг фикрича, суд назорати фуқароларнинг қонуний ҳуқуқ ва манфаатларини муҳофаза қилиб, қонуний ва асослангандиган қарорлар қабул қилишга,

бузилган ҳуқуқларни тиклашга, бир сўз билан айтганда одил судлов манфаатларига хизмат қилади[10], дея ўз фикрини билдиради.

И.Жеребятъевнинг фикрича, терговчининг у ёки бу тергов ҳаракатларини ўтказиши учун суд рухсатини олиш тартиби моҳият эътибори билан судга хос бўлмаган фаолият эмаслиги тўғрисидаги фикрлар ўринсиздир [11].

Юқоридаги фикрларга қўшилган ҳолда, суднинг тергов ҳаракатларига рухсат беришга қаратилган фаолиятини одил судловнинг алоҳида бир кўриниши ҳамда дастлабки терговда инсон ҳуқуқларининг муҳим кафолати сифатида эътироф этиш мумкин.

Миллий олимларимиз ҳам суд назорати тушунчасининг моҳиятини очиб бериш мақсадида ўз илмий қарашларини илгари суришган. Жумладан, З.Ф.Иноғомжонованинг баён этишича, суд назорати фақат суд томонидан, суд мажлисида қонунда белгиланган қатъий процессуал шаклда амалда оширилади, суд томонидан айрим масалалар юзасидан ишнинг фактик ҳолатлари асосида, ўз ички ишончига таяниб тегишли процессуал қарор қабул қилишдан иборат.

Унинг фикрича, суд назорати функцияси одил судлов функциясига ёрдамчи характерга эга, чунки суд ҳокимиятининг бош мақсади - одил судловни амалга оширишдир.

З.Ф.Иноғомжонованинг таъриф беришича, суд назорати – бу жиноят процессининг деярли барча босқичларида амалда бўладиган, фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларини муҳофаза қилишга қаратилган, қарорлари, ҳаракат ва ҳаракатсизлиги дастлабки тергов ва суд қарорларининг (кучга кирмаганлигидан қатъи назар) қонунийлиги, асослилиги ва адолатлилигини кафолатлашга хизмат қиладиган фаолиятдир [12].

Бизга маълумки, суд айрим масалалар юзасидан жиноят иши бўйича тўпланган фактик далилларни мустақил ўрганиб чиқиш (текшириш)да, ушбу ҳуқуқий баҳснинг фактик ва юридик масалаларини ҳал этиш учун асос бўладиган тегишли процессуал қарорни қабул қилишда ўз ички ишончига суянади.

Суд назоратининг мазмуни қуйидагиларда акс этади:

– фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини асоссиз бузилиши ҳамда чекланишининг олдини олиш;

– фуқароларнинг бузилган ҳуқуқларини қайта тиклаш;

– қонунчиликда белгиланган жиноят процессуал шаклни бузиш оқибатида чиқарилган, процессуал қарорларнинг қонунийлик ва асослилик талабларига мос бўлмаган ноқонуний ҳужжатларни бекор қилиш каби мақсадларда қонунда белгиланган қатъий процессуал шаклда суд амалга оширадиган фаолиятдан иборат.

Суд назоратининг процессуал натижаси – бу умуммажбурий, қонуний, асослантирилган, давлат мажбурлов кучи билан таъминланган суд ҳужжатини қабул қилиш. Ушбу ҳужжат орқали моддий ҳуқуқ нормалари қўлланганлиги ёки улар мазкур ҳолатга нисбатан аниқлаштирилганлиги боис томонлар ўртасидаги муайян ҳуқуқий баҳс мазмунан ҳал этилади.

Шунингдек, суд назоратининг моддий натижаси эса, фуқароларнинг ҳуқуқ, эркинлик ва қонуний манфаатларини таъминловчи самарали процессуал кафолат, баҳсни адолатли ҳал бўлиши, жиноят процесси мақсадларига эришиш ҳамда унинг олдида турган вазифаларни бажаришда намоён бўлади.

Бевосита жиноят процессидаги суд назоратига тўхталадиган бўлсак, жиноят процессида суд назорати қуйидаги босқичларда амалга оширилиши мумкин:

1) жиноят ишини қўзғатиш босқичидаги суд назорати;

2) суриштирув ва дастлабки терговдаги суд назорати;

3) жиноят ишини судда кўриш учун тайинлашдаги суд назорати;

4) ҳукм, ажрим, қарорларнинг қонунийлиги, асослилиги ва адолатлилигини текширишда суд назорати.

Юқоридагилар асосида амалда суд назорати турлари жиноят процессининг деярли барча босқичларини ўз ичига қамраб олган, деган хулосага келиш мумкин.

Суд назорати амалга оширилган ёки оширилаётган ҳаракат (ҳаракатсизлик)лар ва қарорларни жорий назорат қилиш турига эса қуйидагилар киритилган:

- 1) тергов ҳаракати қонуний ва асослантирилган тарзда ўтказилганлигини текшириш;
- 2) дастлабки терговда масъул шахс томонидан қабул қилинган қарор, ҳаракат (ҳаракатсизлик)лар устидан тушган шикоятларни кўриб чиқиш.

Суд назоратининг объекти масаласи ҳам бугунги кунда кўплаб процессуал соҳа олимлари ўртасида баҳс-мунозараларга сабаб бўлмоқда. Бу борада барча муаллифларнинг фикрларини умумлаштириб, унга йўналишни ажратиш кўрсатиш мумкин:

– суд назорати дастлабки терговни тўлиқ эмас, балки шахснинг ҳуқуқ ва эркинликлари билан боғлиқ бўлган процессуал мажбурият чоралари йўналишида назорат қилиши, бунда эҳтиёт чоралари қўлланилишини ва фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини чекловчи тергов ҳаракатларининг қонуний ва асослилигини текшириш билан суд орқали ҳимояланиш ҳуқуқи амалга оширилишини таъминланиши лозим.

– суд назорати дастлабки терговда инсон ҳуқуқ ва эркинликлари билан боғлиқ масалалардан ташқари, жиноят ишларини юритишга тўсқинлик қилувчи ҳолатлар юзасидан (жиноят ишини кўзғатишни рад этиш, жиноят ишини тугатиш, жиноят ишини тўхтатиш ҳолларида) ҳам текширув ўтказишга ҳақли.

– дастлабки терговда суд назорати мажбурий эмас, зеро у татбиқ қилинмасдан олдин ҳам жиноят иши юзасидан ҳақиқат очилиб, айбдорлар фош этилиб, жиноятга қарши кураш ва уни олдини олиш сиёсати самарали олиб борилган. Суднинг дастлабки терговга кириб келиши терговнинг мустақиллигига таъсир этиши билан бир қаторда дастлабки тергов фаолиятида муҳим бўлган сир сақлаш талабига дахл қилиши билан ушбу жараёнга салбий таъсир кўрсатади.

З.Ф.Иноғомжонова дастлабки терговда суд назорати объекти сифатида қуйидагилардан олиниши зарурлигини таъкидлайди:

1) қонун билан белгиланган тартибда жиноят процессининг ваколатли субъектлари томонидан фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини чеклаш билан боғлиқ бўлган масалаларга суднинг розилиги ҳамда қарори зарур бўлган ҳолатлар;

2) жиноят иши натижасидан манфаатдор бўлган барча иштирокчиларнинг дастлабки тергов органлари ва прокурорнинг жиноят ишини юритишга тўсқинлик қиладиган ҳужжатлари (содир бўлган жиноят ҳақида берилган аризани қабул қилмаслик, жиноят ишини кўзғатишни рад этиш, жиноят ишини тугатиш кабилар) устидан берилган шикоят;

3) жиноят-процессуал қонунчилигида белгиланган иш юзасидан назорат қилувчи ёки прокурор назоратини олиб борувчи шахслар суриштирувчи, терговчи ва прокурорнинг қарор ва ҳаракатлари (ҳаракатсизлик) устидан тушган шикоятларни ўз вақтида кўрмаётганликлари тўғрисидаги ариза.

Мазкур олима ЎзР ЖПК 14-моддасидаги “Судьяларнинг мустақиллиги ва уларнинг фақат қонунга бўйсунуши” принципига қўшимча равишда 141-модда “Жиноят процессида суд назорати” принципини киритишни таклиф этган ҳамда ўз фикрини ундан қуйидаги мақсадлар қўзғатиши билан асослайди:

– жиноят процессида суд назоратининг бутун бир тизим сифатида мавжудлигини эътироф этади;

– фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларини муҳофаза қилиш суднинг ваколати эканлигини қайд қиладди;

– фақат қонуний, асослантирилган ва адолатли ҳукмларнинг ижроси таъминлайди.

Биз ҳам суд назорати институтини жиноят процесси принципи сифатида мустаҳкамлаш тарафдоримиз, бинобарин, жиноят-процессуал қонунда мавжуд бўлган нормалар суд назоратини жиноят процессининг деярли барча босқичларида татбиқ этишни назарда тутди ҳамда муайян тартибини белгилайди, демакки ушбу институт универсаллик хусусиятига эга ва жиноят процессининг умумий принциплари доирасига киритилишга ҳақли.

Таснифлашнинг асоси сифатида предмети ёки функциявий белгисига кўра, суд назоратини қуйидагича таснифлаш мумкин:

а) дастлабки тергов органининг хатти-ҳаракатлари ёки қарорлари устидан жорий суд назорати;

б) дастлабки терговда ўтказилган процессуал ҳаракатлар ва қабул қилинган қарорларининг натижалари устидан якуний суд назорати;

в) қуйи турувчи суднинг процессуал ҳаракатлари ва қарорлари устидан суд назорати (апелляция, кассация ва назорат тартибида, янги очилган ҳолатлар юзасидан иш юритиш).

Суд назоратининг таъсир чоралари шаклига, яъни қабул қилинадиган қарорлар натижасига кўра суд назорати:

– дастлабки ва жорий;

– огоҳлантирувчи ва қайта тикловчи каби турларга ажратилиши мумкин.

Текширув предмети, амалга оширилишининг процессуал шакли ёхуд текширув натижалари юзасидан қабул қилинган қарорларнинг моҳиятига кўра, суд назоратининг қуйидагича шакллари фарқланади:

а) жиноят ишининг юритувига (шу билан бирга фуқароларнинг суд ҳимоясида бўлиш конституциявий ҳуқуқига) тўсқинлик қилиши мумкин бўлган ҳаракат ва қарорлар устидан;

б) фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини чекловчи ҳаракат ва қарорлар устидан;

в) айрим тергов ҳаракатларини амалга оширилишининг процессуал шакли ва натижалари устидан;

г) қонуний кучга кирмаган суд қарорларининг (суд ҳукми, ажрими ва қарорлари) қонунийлиги, асослилиги ва адолатлилиги устидан;

д) қонуний кучга кирган суд қарорларининг қонунийлиги, асослилиги ва адолатлилиги устидан.

Суд назорати тушунчасининг мазмунини янада аниқроқ тушуниш учун уни жиноят процессидаги бошқа бир шу каби институт – прокурор назорати билан қиёслаш мақсадга мувофиқ бўлади.

А.Т. Алламуратовнинг фикрича, ҳақли равишда қайд этганидек, давлат бошқарувида қонунийликни таъминлаш нафақат суд органлари, балки прокуратура органларининг ҳам асосий вазифаларидан биридир [13].

З.Ф. Иноғомжонова ҳам мазкур масалада ўз қарашини билдирган. Унга кўра, прокурор назорати – Ўзбекистон Республикаси ҳудудида қонунларнинг аниқ ва бир хилда ижро этилиши, татбиқ этилиши устидан назоратни англатса, суд назорати келишмовчиликларни бартараф қилишга адолат ва ҳақиқатни қарор топишига хизмат қилади.

А.Мухаммадиевнинг фикрича эса, дастлабки терговга суд назоратини олиб кириш прокурор назоратига тўсқинлик қилмайди, аксинча бу, жиноят ишининг дастлабки терговдаги сифатини янада оширишга, одил судловнинг самарали бўлишига хизмат қилади [14].

У.Тухташевнинг баён этишича, ўз фаолиятида судлар, уларнинг ички ишончи, ҳиссига тўғри келмайдиган дастлабки тергов органларининг хулосаларига таянишмайди ҳамда мустақил, фақат қонунга бўйсунган ҳолда иш юритишади [15].

З.Ф.Иноғомжонованинг фикрича, суд назорати прокурор назоратидан қуйидаги белгиларига кўра фарқланади:

1) суд назорати прокурор назорати ўрнини боса олмайди;

2) суд назорати прокурор назорати элементларини такрорламайди;

3) суд назорати прокурор назоратидан ваколати, мақсади, вазифаси, моҳияти, тааллуқлилиги, объекти ва чегарасига кўра тубдан фарқ қилади;

4) дастлабки терговдаги суд назоратида судья терговчининг фаолиятига умуман аралашмайди;

5) суднинг ваколати прокурорнинг санкция масаласида илтимос билан мурожаат қилишига, тушган шикоят аризаларига боғлиқ [16].

Юқорида келтирилганлардан хулоса қилиб, суд назорати тушунчасига нисбатан қуйидагича таъриф беришимиз мумкин:

“Суд назорати – бу суд органларининг жиноят ишини юритишда шахс ҳуқуқларини кафолатлаш мақсадида, жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилик нормаларининг тўғри

қўлланилиши, шунингдек процессуал қарорларнинг қонуний, асосли ва адолатлилигини таъминлашга қаратилган фаолиятидир”.

Иктибослар/Сноски/References:

1. Ковтун Н.Н. Судебный контроль в уголовном судопроизводстве России. – Н.Новгород, 2002. –30–32 с. (Kovtun N.N. Judicial control in criminal proceedings in Russia. - N.Novgorod, 2002. -30-32 p)
2. Масленникова Л.Н. Соответствие полномочий судебной власти международным стандартам при расследовании преступлений в России. // Российская правовая система и международное право: Современные проблемы взаимодействия. – Н.Новгород, 1998. – 11 с. (Maslennikova L.N. Compliance of the powers of the judiciary with international standards in the investigation of crimes in Russia. // Russian legal system and international law: Modern problems of interaction. - N. Novgorod, 1998. - 11 p)
3. Быков В.М. Судебный контроль за предварительным следствием. // Уголовный процесс. – 2007. – №1(25). –35 с. Быков В.М. Уголовно–процессуальный кодекс РФ и проблемы раскрытия преступлений (полемиические заметки). // Право и политика. – 2002. – №9. – 66-72 с. (Bykov V.M. Judicial control over the preliminary investigation. // Criminal process. - 2007. - No. 1 (25). –35 s. Bykov V.M. Code of Criminal Procedure of the Russian Federation and Problems of Detection of Crimes (Polemical Notes). // Law and politics. - 2002. - No. 9. – 66-72 p)
4. Чепурнова Н.М., Дюкова Е.А. Судебный контроль как вид контрольной деятельности государства. // Российский судья. – 2007. – №10. – 16 с. (Chepurnova N.M., Dyukova E.A. Judicial control as a type of control activity of the state. // Russian judge. - 2007. - No. 10. - 16 p)
5. Галузо В.Н. Судебный контроль за законностью и обоснованностью содержания под стражей подозреваемых и обвиняемых на стадии предварительного расследования: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – М.: МВШМ МВД РФ, 1995. – 29 с. (Galuzo V.N. Judicial control over the legality and validity of the detention of suspects and accused at the stage of preliminary investigation: Abstract of the thesis. diss. ... cand. legal Sciences. - M.: MVShM MVD RF, 1995. - 29 p.)
6. Галкин А., Богатырев Н. Судебный контроль за сроками рассмотрения дел // Рос. юстиция. –2000. –№ 7. –41-42 с. (Galkin A., Bogatyrev N. Judicial control over the timing of cases // Ros. justice. –2000. – No. 7. –41-42 p.)
7. Колоколов Н.А. Судебный контроль в стадии предварительного расследования: учебное пособие. – М.: ЮНИТИ–ДАНА, Закон и право, 2004. –. 39 с. (Kolokolov N.A. Judicial control in the stage of preliminary investigation: a study guide. - M.: UNITY-DANA, Law and Law, 2004. -. 39 p.)
8. Гаврилов Б.Я. Усовершенствование предварительного следствия. // Уголовный процесс. – 2007. – №9.– 14 с. (Gavrilov B.Ya. Improvement of preliminary investigation. // Criminal process. - 2007. - No. 9. - 14 p.)
9. Рябкова О.В. Судебный контроль на стадиях возбуждения уголовного дела и предварительного расследования. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – Екатеринбург, 2003. – 6–7 с. (Ryabkova O.V. Judicial control at the stages of initiating a criminal case and preliminary investigation. Abstract diss. ... cand. legal Sciences. - Yekaterinburg, 2003. - 6–7 p.)
10. Магизов Р.Р. Предмет и пределы судебного контроля в уголовном процессе. // Следователь. – 2004. – №5. –23 с. (Magizov R.R. The subject and limits of judicial control in criminal proceedings. // Investigator. - 2004. - No. 5. –23 p.)
11. Жеребятъев И. Судебный порядок выдачи разрешения на производства отдельных процессуальных действий. // Уголовное право. – 2005. – №2. – 85 с.; Жеребятъев И., Шамардин А. Некоторые вопросы реализации правосудия в уголовном

- судопроизводстве. // Уголовное право. – 2004. – №3. –82–83 с. (Zherebyatiev I. Judicial procedure for issuing permission for the production of certain procedural actions. // Criminal law. - 2005. - No. 2. - 85 p.; Zherebyatiev I., Shamardin A. Some issues of the implementation of justice in criminal proceedings. // Criminal law. - 2004. - No. 3. –82–83 p)
12. Иноғомжонова З.Ф. Дастлабки тергов ва жиноят ишини судда кўриш учун тайинлаш босқичларида суд назорати. Монография. / Масъул муҳаррир: ю.ф.д., проф. Ғ.А.Абдумажидов. – Тошкент: ТДЮИ, 2006.– Б.46. (Inogomjonova Z.F. Judicial review at the stages of preliminary investigation and appointment of a criminal case for trial. Monograph. / Responsible editor: yu.f.d., prof. G'.A.Abdumajidov. - Tashkent: TSU, 2006.– P.46.)
13. Алламуратов А.Т., Раҳманов Ж.А. Давлат бошқаруви соҳасида қонунийликни таъминлаш – суд–ҳуқуқ ислохотларининг муҳим йўналиши сифатида. // “Суд–ҳуқуқ ислохотлари: ҳозирги ҳолати ва такомиллаштириш истиқболлари” мавзусидаги илмий–амалий конференция материаллари. – Тошкент: ТДЮИ, 2007. – Б. 91. (Allamuratov A.T., Rahmanov J.A. Ensuring the rule of law in public administration as an important area of judicial reform. // Proceedings of the scientific-practical conference "Judicial reform: current status and prospects for improvement." - Toshkent: TDYuI, 2007. - P. 91)
14. Муҳаммадиев А. Одил суд назорати дастлабки тергов сифатини яхшилашга хизмат қилади. // Адолат. 2008 йил 5 сентябр №39(691). (Muhammadiev A. Justice review serves to improve the quality of the initial investigation. // Justice. September 5, 2008 №39 (691))
15. Тухташева У. Независимость судебной власти – гарантия обеспечения прав и свобод человека. // “Қийноққа солиш ва бошқа шафқатсиз, ғайриинсоний ёки қадр–қимматни камситувчи муомала ҳамда жазо турларини қўллаганлик учун жавобгарлик” илмий–амалий конференция материаллари тўплами. – Тошкент: ТДЮИ, 2009. – Б. 62. (Tuxtasheva U. Nezavisimost sudebnoy vlasti - garantiya obespecheniya prav i svobod cheloveka. // Proceedings of the scientific-practical conference "Responsibility for the use of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment." - Toshkent: TDYuI, 2009. - P. 62)
16. Иноғомжонова З.Ф. Жиноят процессида суд назорати ва уни татбиқ этиш муаммолари. Юрид. фан. докт. дисс. – ТДЮИ, 2006. Б. 15. (Inogomjonova Z.F. Problems of judicial control and its application in criminal proceedings. Yurid. fan. doct. diss. - TDYuI, 2006. P. 15)
17. Бойков А.Д. Третья власть в России. Книга вторая – продолжение реформ. – М., 2002. – 31–32 с. (Boykov A.D. The third power in Russia. The second book is a continuation of the reforms. - M., 2002. -31-32 p)
18. Чепурнова Н.М. Судебный контроль в Российской Федерации: проблемы методологии, теории и государственно–правовой практики. – Ростов-на-Дону, 1999. – 61–62 с. (Chepurnova N.M. Judicial control in the Russian Federation: problems of methodology, theory and state-legal practice. - Rostov-on-Don, 1999. - 61–62 p.)

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

2-МАҲСУС СОН

ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ
СПЕЦИАЛЬНЫЙ НОМЕР-2

JOURNAL OF LAW RESEARCH
SPECIAL ISSUE-2

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Тадқиқот город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000